

ŠALOM – rahu, lepitus ja rõõm Uue Testamendi vaates

EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn. Randar Tasmuth. 06.12.2019

Tänase konverentsi lähenemisviisi kogu maailma inimesi puudutavatele teemadele on antud pealkirja kaudu, kus lähtepunkt on Iisraeli tervitus, tervitussõna, hoiak ja soov. Uue Testamendi lühivaadet kujundades tegin sõnade järjekorras ümberpaigutuse, mille tähendus ilmneb lõpus.

Esiteks sisene me kreeka teemakohasesse mõttemaailma

Kreekakeelse Uue Testamendi puhul seisab sõnade tähenduse taga keele ajalugu. Klassikaliselt kasutatud sõnadel *galēnē* (looduse rahulikkus, ka inimese meelsuse rahulik olek), *homonoia* (üksmeel, niinimetatud ladinakeelne concordia, kogukonna koostöö jaoks vajalik valmidus) ja viimaks *eirēnē*. See on kõige inklusiivsem ja laiema tähendusväljaga, mida kasutas Platon teoses *Riik*.

Ehkki vanakreeka vaade rahule tähendas paljus sõjategevuse puudumist ja normaalset elukorraldust, esines kreeka mõteloos kaks erinevat vaadet voorustele. Homerose poolt esindatud kangelaste isikule tuginev vaade nägi sõjas seda areeni, mis inimese omadused kõige paremini esile toob, kuna vaprus kas tuleb esile või selle puudumine on ilmne. See oli üsna intrigeeriv foon teisele, Hesiodose poolt väljendatud vaatele, mille kohaselt inimese potentsiaal tuleb kõige paremini esile töös ja elu õiges korralduses. Siinkohal ei saa ma mööda Goethest, kelle doktor Faustus just nõnda, loovat igapäevatööd tehes lõpuks (meele)rahu leidis.¹

Sokratese traditsioon on omal ajal sisaldanud ka õpetust, et rahu saamise huvides ei ole kunagi õige tasuda kellelegi kurja kurjaga.² Tema kõnedest said järelpõlved teada Platoni kaudu ja stoikud kasutasid seda filosoofilise eetika pärimust rahu mõiste interioriseerimiseks. Rahu on seesmine tasakaal. Stoa mõte on avaldanud mõju hilisema ristiusule. Stoikude ideaal oli sisemise kontrollivõime arendamine, ent *ataraxia* kui seesmine tüüsus või vagurus, sisaldas ka ohtu muutuda tundetuks väliste olude suhtes.

Teiseks meenutus rahust juutluses enne suurt aegade pööret

Selles osas näemegi erinevust juutluse mõtteviisiga, kus ajaarvamise vahetumisele lähenedes kasutati küll juba rohkesti kreeka keelt, aga alati säilis heebrea keele-meele alus ja sellele toetuv põlvest põlve päranduv usk. Juba Kohtumõistjate raamatus, kus kontekst on Iisraeli sõjad Midjaniga ja kannatused, öeldakse Km 6:24 Gideoni kaudu, et **Issand on rahu** (*JHWH šālôm*) ja sellega mõeldakse siin heaolu seisundit.³ Iisraelis tähendas see rahu kogukondlikku ja ühist heaolu ja seega inimsuhetes valitsevat õigust. Kui õigus on jalule seatud, siis nähakse selles Jumala kinki oma rahvale ning *šālôm* tuleb siis kui inimesed elavad kuulekalt oma lepingu Jumala juhatuste kohaselt. Iisraeli Pühakirja tõlkimine kreeka keelde ehk Septuaginta sünd tõi kaasa selle, et *šālôm* vastena kasutati kõige rohkem sõna *eirēnē*. Septuaginta esitaski Km 6:24

¹ See on mu ihaldatud ideaal, kui vaba rahvas elab vabal maal!

² Apoloogia 30D.

³ Aga Issand ütles temale: „Rahu olgu sinule! Ära karda, sa ei sure!“ Siis Gideon ehitas sinna altari Issandale ja pani sellele nimeks „Issand on rahu“. See on kuni tänapäevani alles abieserlaste Ofras (Km 6:23-24).

kujul *eirēnē kyriou* ning see vana tekst sidus kreeka sõna heebrea rahuseisundi tähisega. Kreeka *eirēnē* hakkas endaga siduma avarat kasutusvõimalust ja varakristlus tegi selle teoks.

Kolmandaks, varakristlik rahu käsitlus ilmneb läbi UT tekstide

Liikudes Uue Testamendi tekstide juurde on leitud, et ühe jutustuse raames on sõna *galēnē* kasutatud Galilea järve tasaduse tähistamiseks (Mk 4:39 ja paralleelid), ent sõna *eirēnē* on leidnud oma eri vormides kasutust ligikaudu 100 korda. Esmalt on ootuspärane leida, et armu ja rahu soovimine kohtab meid tervitustes, mis näitab, et suuline rahusoov leidis peatselt kirjaliku kuju nii evangeeliumide jutustustes kui Pauluse tekstides.

Üles äratatud Jeesus üllatas heitunud jüngreid rahutervitusega nii Jh 20:19, Jh 20:21 kui 20:26 kohaselt. Pauluse kirjades esineb rahusoov koos armu sooviga erinevates vormides paljudel kohtadel nagu varaseimas kirjas 1Ts 1:1 ja kaalukaimas kirjas Rm 1:7: ***Armum teile ja rahu Jumalalt, meie Isalt, ja Issandalt Jeesuselt Kristuselt!*** Armu ja rahu omavahelist sidumist leiame korduvalt, mistõttu saab järeldada, et lisaks epistolaarse konventsiooni kasutamisele väljendas Paulus veendumust, et Jumala armu saamine tegi ta võimeliseks nägema nii armu kui rahu Jumala annina ja mitte inimese ponnistusena. Paulusele võlgne rahu teema kirjaliku esituse, kuid kõige olulise taga Pauluse juures oli Jeesuse elu ja see pärimus, mis ka Pauluseni jõudis.

Neljandaks tõdemine, et Jeesus isikuna toimis rahu allikana

Jeesuse teod ja sõnad rajasid koos aluse, millelt saame hakata mõistma tema poolset rahu andi. Kui ta oli tervendanud veritõbise naise, laskis ta tema rahusooviga minna: *Tütar, sinu usk on su päästnud, mine rahuga ja ole terve oma vaevast!* (Mk 5:34). Haige ei leia rahu, aga usu kinnitamine tervise saamise läbi moodustavad terviku. See ei ole filosoofiline seesmise tasakaalu soovitamine, vaid selles Jeesuse toimimises näeme usu ja teo koostoimet ja seega heaolu teoks tegemist ja lõpuks selle evangelistide poolset kirjeldust. Iisrael tundis selles ära *šālôm* oleku ning kreeklane mõistis, et sellele vastab meie keeles *eirēnē*. Kuna *šālôm* pärineb Jumalalt, siis kas ei toimi ka siin ja praegu Jumal?

Pärimusest on Jeesuse sõnadesse seotud soovitus rahuks ka siis kui varasem kõne on olnud terav, mis oli tingitud patu ohtlikkuse selgitamise vajadusest. Markuse 9:42-48 on jäädvustanud Jeesuse hoiatuse teiste inimeste eksitamise raskete tagajärgede eest. Siis aga on jüngritele lisatud kinnitus olla soolaks ja samas pidada rahu isekeskis. Lõiguke Mk 9:49-50 õpetab meile palju: *Sest kõiki soolatakse tulega. Sool on hea asi. Aga kui sool läheb magedaks, millega maitsestate seda? Olgu teil soola enestes ja pidage rahu omavahel!* Nõnda siis. Jüngritelt oodatakse selget selgroogu ning vajadusel tegudel ja sõnadel põhinevat põhimõttekindlust. Ent kõige selle juures tuleb pidada rahu, allutada suurimale eesmärgile oma emotsioonid, enesekesksus, kõik egoismist välja kasvav.

Jüngreid välja saates Jeesus otsekui ennetas meie pahameelt selle üle kui meie vaateid ja usku vastu ei võeta (Lk 10:5-6). Kui evangeeliumi kuulutaja astub majja, kus teda vastu võetakse, soovib ta sellele kojale rahu: *Rahu olgu sellele kojale!* Kui rahulapsed selle rahusoovi vastu võtavad, siis juhtub midagi huvitavat. Rahu otsekui rohkeneb, rahu hakkab hingama koja elanike

peal. Kui rahu vastu ei võeta, pöördub rahu lihtsalt tagasi jüngerite peale. Siis saab lihtsalt rahuga lahkuda.

Ent eluolukordade keerukus ja vastuolulisus on meid varustanud justkui vastupidise näitega. Paralleeljutustus Mt 10:34-36 ja Lk 12:51-53 koos lausungiga liitunud selgitusega pärineb arvatavasti Jeesuse sõnanduste allikast, Q ehk Logionide allikast.

Ärge arvake, et ma olen tulnud rahu tooma maa peale! Ma ei ole tulnud tooma rahu, vaid mõõka, sest ma olen tulnud lahutama meest tema isast ja tüdarta tema emast ja miniat tema ämmast, ja inimese vaenlasteks saavad tema kodakondsed.

- (1) Eriti just seda allikat iseloomustab seik, et meil on ülimalt raske oletada ütluste sündimise kontekste. See ütlus iseenesest vastandub paljudele Jeesuse sõnadele rahumeelsusest ja lepitusest. Sõnasõnaliselt võetuna on just mõõga kohta Jeesuse sõnad panna mõök tuppe (Mt 26:52).
- (2) See siin on metafoor. Metafoorse väljenduse taga on selgitus Jeesuse sõnade järgi tegemise esmatähtsusest ka siis kui pereliikmed teisiti toimivad. Ilmselt on siin kujutatud väärtuste ja neile vastavate toimingute hierarhiaid. Seega ei saa vältida, et otsused, mida langetatakse Jeesuse suhtes, lihtsalt kutsuvad esile tülid, ka perekonnas. Vale rahu aga ei ole õige rahu, vaid toob rohkem kahju, sest kujundab olukorra, kus teistel kodakondsetel järsult väheneb usule tulemise võimalus.

Seepärast iseloomustab Jeesuse õpetust rohkem Luuka 10:6 väljend „rahu laps“ kui üks soovitatav loomuomadus. On usutav, et püsivalt rahulapse omadust taotlev jünger on suuteline olema ka rahu tegija (Mt 5:9) ja sellele on Mäejuutluse kohaselt antud tõotus saada nimetatud Jumala lasteks. Ehk siis kirjakohtade koosvaatlemise tulemusena tõdeme, et rahu lapsed on Jumala lapsed. Väga selgelt väljendab Jeesuse kõnede mõtet hilisem Efesose kiri, kus Jeesusele tagasi vaadates tõdetakse, et just **Jeesus ise on rahu** ja **tema tegi rahu** (Ef 2:14-15).

Evangelistidest rõhutab Jeesusega seotud rahu enim Luukas, kes kirjeldas kuidas juba Johannese missioon suunab inimeste jalgu rahu teele (Lk 1:79), ning siin avaldub juba ettekuulutuse kaudu sõnade side praktikaga. Säravaim näide on Luuka kirjeldatud jõuluevangeelium. Paneme tähele, et teise salmi sõnum rahust maa peal eeldab esimest salmi. Enne andku inimesed Jumalale au tema jumalikes kõrgustes:

Au olgu Jumalale kõrges ja maa peal rahu, inimestest hea meel! (Lk 2:14)

Maapealne rahu tähendab ka seda, et eeldatakse omanduse turvalisust. Olgu selleks siis vaja ka kaitsvat jõudu, sest kui tugev relvastatud vägimees valvab oma elamut, siis ta vara on rahu (Lk 22:21). Luukas tõi esile ka Jeesuse mure Jeruusalemma pärast, linn ei tea, mis tema rahu jaoks vaja on ja tema silmade eest on see peidetud (Lk 19:42). Kokku võtvalt aga koondab Luukas rahu evangeeliumisse Jeesusest Kristusest. Luukas kirjutab:

See on sõna, mille ta on läkitanud Iisraeli lastele, kuulutades evangeeliumi rahust Jeesuse Kristuse kaudu, kes on kõikide Issand. (Ap 10:36)

Rahu pärineb Jumala käest Jeesuse läbi. Johannese evangeeliumis tuletatakse meelde, et Jeesus jätab inimestele oma rahu ja niisuguse rahu, mida maailm ei saa anda (Jh 14:27). Tõepoolest, maailm ei saa anda seda, mida tal endal ei ole. Seepärast on Jumala poolt Jeesuse kaudu jüngritele antav rahu jumalik kingitus, mis on antud edasi andmiseks maailmale.

Viiendaks vaatame rahusoove Paulusel ja tema mõtte mõjuväljas

Rooma kodanikuna impeeriumis ringi rännates kohtas Paulus igal sammul elukorraldust, mida kutsuti *pax Romana*. Ent see korraldus oli samas ka imperiaalne ideoloogia. Paulus pidi esmalt enda jaoks selgitama Iisraeli Jumala rahu ja Rooma riigi rahu vahekorra küsimused. Miks?

Sest rahu küsimus algab ja seda saab lahendada selgitades esmalt selle päritolu küsimuse. Paulus kasutas väljendit „rahu Jumal“ rohkem kui keegi teine teada olev antiikne autor mis vastabki rahu päritolu küsimusele. Väljendi esimene kasutus 1Ts 5:23 on kirja lõputervitus ja seega lugeja ning kuulaja teele saatmine:

Aga rahu Jumal ise pühitsegu teid läbinisti ning teie vaim ja hing ja ihu olgu tervikuna hoitud laitmatuna meie Issanda Jeesuse Kristuse tulemiseks!

See on ilusamaid lauseid mida inimkäsi kunagi on kirjutanud. Rahu Jumal pühitseb terve inimese, pühitseb tema holistilise loomuse, kogu eluringi pühaduses ja argisuses ning soovib sellele tervele inimesele püsivat heaolu, mis ulatub Issanda tulemiseni. See on midagi, mille ma nimetan *šālôm* – täiuseks. See soov on kollektiivne, rahu Jumal pühitsegu TEID! Inimesi, kes jagavad omavahel rahu seisundit, kes Jeesuse pärimuse õpetuse kohaselt on rahu tegijad. Nii nagu Paulus ise võtab selle kokku 2Kr 13:11:

Lõppeks, vennad, olge rõõmsad! Seadke oma asjad korda, laske endid julgustada, olge üksmeelsed, pidage rahu! Küll siis rahu Jumal on teiega!

Seadke asjad korda, teisisõnu pidage korda, tehke asju õigesti!⁴ Ning loogiliselt tuletas Paulus **rahu Jumalast** ka **Jumala rahu** öeldes pareneetilised ja igati julgustavad sõnad: *Ja Jumala rahu, mis ülem on kui kogu mõistmine, hoiab teie südamed ja mõtted Kristuses Jeesuses* (Fl 4:7). Tulles südame juurde seondub sellega ka kolmas vaimu viljadest, mis on rahu. Vaimu viljade järjekord on armastus, rõõm, rahu (Gl 5:22).

Kas tõe järele küsimine on rahu saavutamise eesmärgil vastunäidustatud, kuna see tekitab erimeelsusi? Ma oletan, et Paulus vastas sellele eitavalt, aga ta tegi seda õiguse rõhutamise kaudu. **Jumala õiguse** esikohale asetamise kaudu, **mis töötab koos Jumala armastusega**. Tema üks lauseid impeeriumi pealinna rahvale on:

Jumala kuningriik ei ole söömine ega joomine, vaid õigus ja rahu ja rõõm Pühas Vaimus (Rm 14:17).

Õiguse ja rahu loogiline seos tulebki välja Pauluse selges lauses Rooma 5:1:

⁴ Paulus kirjutas korintlastele: *Sest Jumal ei ole korratuse, vaid rahu Jumal* (1Kr 14:33a).

Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga meie Issanda Jeesuse Kristuse läbi.

Jumalalt saadud õigus on aluseks rahule Jumala ja inimeste vahel, mis omakorda on aluseks õigusele ja rahule inimeste endi vahel. Mõtteid Pauluse rajatud alusele ehitades loeme, kuidas viimaks Efesose kirja sõnastuses Jumala rahu kehastub otseselt Kristuse isikus olevaks rahuks:

Sest tema on meie rahu, kes on mõlemad liitnud üheks ja lõhkunud maha vaheseina – see tähendab vaenu – oma ihu kaudu, kui ta muutis kehtetuks käskude Seaduse, et luua eneses need kaks üheksainsaks uueks inimeseks, tehes rahu, ning et lepitada Jumalaga mõlemad ühesainsas ihus risti kaudu, surmates risti peal vaenu (Ef 2:14-15).⁵

Pauluse päranduse kohaselt on rahu Kristuse läbi ristil saavutatud ja sealt pärineb ka inimestele antud rahu. Ja selles olukorras on sündinud Jumala ja inimeste omavaheline lepitamine (Rm 5:10-11) ning sünnivad inimeste omavahelise lepituse tingimused. Põhiline tekst on 2Kr 5:18-21:

Sest kõik on Jumalast, kes meid on enesega Kristuse läbi lepitatud ja andnud meile lepitusameti ...

... ja andnud meisse lepitussõna. Seetõttu oleme meiegi nüüd Kristuse käskjalad, otsekui Jumal ise julgustaks meie kaudu. Siin peitub ülesanne inimestele olles Kristuse käskjalad kujundades enda ümber rahu ja tuues lepitust. Hiljuti hakkas mulle silma järgnev mõte:

- Tiiu Kuurme, kasvatusteaduse dotsent, kõneledes laste elukeskkonnast ütles lühidalt: Just harmoonilises rahus kasvatatakse tugevusvaru, rikkumatus ja säilitatakse lootus elamisväärsusele (EPL, 3. dets. 2019).

Niisiis, harmoonilises rahus kasvatatakse lastesse tugevusvaru ja rikkumatus. Kas lepitamine on rikutu korda seadmine, loov toiming, inimese taastatud osalemisviis Jumala-näolisuses?

Kokku võtvalt saab öelda, et rahu võib mõnel korral näha lepitusele eelneva hingeseisundina, kuid täielikuks saava tegelikkusena alles lepituse tulemusena. Uue seisundina, kus pingete lahendamise tulemusena kogeme heasoovilikkust teise osapoole vastu. Rõõm aga on loomult küll ühelt poolt nagu isiku karakteri omadus või tunnus, mis inimestel avaldub erinevalt. Reaalselt on rõõm aga kõige eelneva ehk **õiguse ja rahu** tegemise tulemus.

Ent ka rahul on üks eeldus, ja selleks on õigus. Iisraelis ja varakristluses, Vanas ja Uues Testamendis nimelt **Jumala õigus**, mille taipamine on omaette suur esmane ülesanne. Ja kui seda taipamise armu meile antakse, siis tuleb teise ülesandena õiguse tegemine. Tee õigust, siis võib tulla ka rahu, lepitus ja rõõm. Paulusel on sõnade reaalne järjekord läbi tunnetatud:

Jumala kuningriik ei ole söömine ega joomine, vaid õigus ja rahu ja rõõm Pühas Vaimus

⁵ Rahu ja lepitus ühes toimingus sai teistkordse väljenduse Kolossose 1:20.